

Verstan kolbásszal

avagy Üröm – sőt Erben, mi több Irma (azaz Ирма) – szerepe a filológiában

Volt egyszer egy ember, kinek Kazinczy Ferenc szöveget ütött a fejébe. (Ez már Kufstein után volt, tehát nem szerepelt a vádiratban.) Látván a magyar nyelvújítás körüli buzgólkodást, Luka Milovanov Georgijević (1784–1828) pesti szerb diák rájött, hogy a szerb nyelvet is érdemes lenni kikupálni, kihámozni a szlavenoszerb béklyójából, melyben a szerb nyelv nem is szerb, hanem öszvér.

Georgijević a költészet felől közeledett a nyelvkérdéshez. Jogot tanult Pesten, de verseket is faragott, s ennek örvén összedobott egy szerb verstant. Ekkor látá, hogy a hangérték nélküli betűk és egyéb nyelvtani és helyesírási gubancok fokozzák a káoszt az időmértéket hangsúllyal helyettesítő, tehát amúgy is problémás rendszerben. Így az ártalmatlannak induló verstanba nyelvújítási eszmék szivárogtak, ami a konzervatív irodalmi körök ellenállásába ütközött, ezért az 1810-ben elkészült mű kéziratban maradt, s csak a szerző halála után öt évvel, 1833-ban látott napvilágot.

Ám a kézirat addig sem porosodott fiókban. A szerb nyelvújítás vezére (a szerb Kazinczy), azaz Vuk Stefanović Karadžić, hozta a kalapácsot, és egyre beljebb verte a szöveget Georgijević fejébe: valahányszor Pesten járt, mindig magával akarta vinni a verstant, hogy Bécsben kinyomtassa. Csakhogy a kézirat síralmas állapotban volt: az 1833-as kiadás előszavában Karadžić elmondja, hogy szanaszét szórt és összekuszált lapokat látott, számos oldal el is vészett, néhány pedig „össze volt zsírozva, mert Georgijević kolbászt és sült húst csomagolt beléjük”.

Bizonyára ebbe pakolta az uzsonnát ürömi útjai során.

De mit keresett Ürömbe? Pénzt. Számtanleckéket adott az ürömi orosz kántoroknak, akik Alekszandra Pavlovna Romanova orosz nagyhercegnő, József nádor neje (Nádorispányné Ő Császári Hertzegsége) sírkápolnája mellett teljesítettek szolgálatot.

Ürömbe járnai melózni, Pestről vagy Budáról, akkoriban nem lehetett nagy poén. Szegény Georgijević bele is rokkant. A verstan 1833-as kiadásának előszavában Vuk Karadžić közli, hogy Georgijević „egyszer zimankó idején utazott Ürömbe az orosz kántorokhoz, kiknek matematikát tanított, s amúgy átfagyottan a meleg szobába toppanván, rögvest megsüketült. Elveszítvén e fontos érzékét, nemcsak tanítói állásáról kellett lemondania, de félkegyelműnek is kezde látszani, majd ivásra adá a fejét.”

Testileg és lelkileg lerobbanva, baráti támogatásból és jólelkű asszonyok segítségével tengeti életét Pesten vagy Budán (az ürömi orosz kántorok házán kívül nincs hely, melyhez Georgijević élete konkrétan köthető). Jótévői között található egy pesti hajadon, Georgijević egykori tanítványa a pesti szerb iskolában.

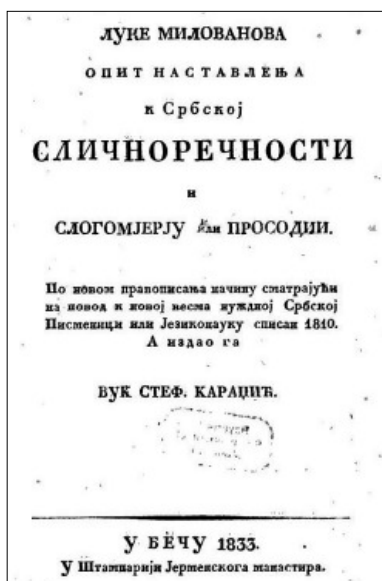
Marija Popović 1810-ben született Budán, okos és művelt polgárlányként költőkkel barátkozott és levelezett, kívülről tudott egy korabeli eposzt (mintha a *Zalán futását*), s ezzel úgy bevágódott a szerzőnél, hogy az rögtön megkérte a kezét, s Punktatorának becézte őt, mivel pontról pontra – punktumtól punktumig – fújja az ő hatalmas remekművét. (Képzeltetjük a nászéjszakát: tizenötezer vessor! Szegény szomszédok...)

Könnyen lehet, hogy Marija Popović Punktatorka volt az, aki kolbásszal és sült hússal traktálta a csóro és süket filológust, akivel Vuk Karadžić hiába ordította, hogy rázza gatyába a kéziratot. Végül 1828-ban Georgijević mégis nekidurálta magát, nyomdakész állapotba hozta a verstant, de kisvártatva meghalt, s az iromány egy pesti ügyvédnél maradt. Bajos lenne megmondani, mi lett volna a mű sorsa, ha Marija Popović Punktatorka nem veszi kézbe a dolgot.

Értesülvén, hogy az ügyvéd házában cenzúrát és javításokat emlegető gyanús alakok ólalkodnak a verstan körül, Punktatorka lecsapott a kézira, és egyenesen Vuk Karadžić kezébe küldte Bécsbe, egy udvarias fenyegetőlevél kíséretében: „Azt pedig, amit szabadjon Öntől kérnem, kegyelmed zokon ne vegye tőlem, mert gyanítom, hogy midőn a verstant elolvasandja, tö-

kéletesnek találni nem fogja, hanem saját belátása szerint javítandani óhajtja majd. Helyénvaló lenne mindazáltal, ha már ekkora erőfeszítéseket méltóztatik belefecsegni, ahogyan saját észrevételeit és megjegyzéseit csillaggal elkülönítve tetszene hozzátoldani, kényire-kedvire.”

Szerencsére Vuk Karadžić így is teve, megfogadta a bölcs asszony intelmét, kinek mi, a verstan iránti felelősséggel élő sokak vagy kevesek végtelen hálával tartozunk. Mert ki tudja, milyen lenne a szerb verstan és helyesírás története, ha a bölcs asszony frigid marad a téma iránt, s pláne ha Luka Milovanov Georgijević kolbász helyett a bablevest preferálja.

Szakirodalom

1. Georgijević verstanának első kiadása: Luka Milovanov Georgijević: *Opit nastavljenja k srpskoj sličnorečnosti i slogomerju ili prosodiji po novom pravopisanja načinu smatrajući na povod k novoj vesma nuždnoj srpskoj pismenici ili jezikonauku* (Bécs, 1833). Vuk Stefanović Karadžić előszava: i. m. 7–28.
2. Vuk Stefanović Karadžić levelezése: *Prepiska, knjiga VI* (Beograd, 1912).
3. Összefoglaló tanulmány Georgijević életéről és munkásságáról: Ljubomir Tomić: „Luka Milovanov i njegov rad na reformi srpske azbuke, prozodiji i književnom jeziku”. In: *Prilozi kulturnoj i književnoj povijesti Srba i Hrvata u Mađarskoj* (szerk. Marin Mandić, Budapest, 1982), 91–118.
4. Üröm nevééről: Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (Budapest, 1978), 674.

Georgijević verstanának első kiadása (címlap)

Gion Nándor

Nem baleset lesz

Barátságatlan téli éjszakán egy koszos nemzetközi gyorsvonat módfelett nedves fülkéjében kissé nehéz a régi szép nyarokról és a zöldellő szőlődombokról társalogni még akkor is, ha szép széles és nap-sütéses fényképeket raknak az ember elé. Bozóki Sándor azonban szelíd buzgósággal szedegette elő feneketlen aktatáskájából a baranyai fényképeket, amelyeken éppen akkor érett a szőlő, gazdag szüret ígérkezett és amint elmondtam, tényleg gazdagon szüreteltek azon az őszen. Fiatal lányok szedték a szőlőfürtöket és esténként gyönyörűen énekeltek. Aztán persze oda is elért a háború. Bozóki Sándor elmenekült a Drávaszögből, mert vérdíjat tűztek ki a fejére. Talán azért, mert jámbor könyvtárosként nem a legmegfelelőbb könyveket osztogatta az olvasóknak, vagy csak a nagy kőháza, hűvös borospincéje miatt. Elég az hozzá, hogy sürgősen távoznia kellett. Azóta előadásokat tart a könyvtárosok összejöve-

telein unalmas szakmai tudnivalókról és ebből kifolyólag sokat utazik. A debreceni vasútállomáson futottunk össze teljesen véletlenül. Fölszálltunk az első gyorsvonatra, amely Budapestre tartott. Bozóki Sándor ragaszkodott hozzá, hogy a büfé melletti első dohányzófülkébe üljünk, mivel mindketten erős dohányosok vagyunk. A dohányzófülkében azonban nem voltak hamutartók, garázda emberek letördeltek valamennyit. Bizonyára részek voltak az előtünk utazók, mert igen sok sörösüveget és két vodkás üveget hagytak maguk után. Az üres üvegek a lábunk mellett gurultak előre és hátra a vonat zatkolásának ütemére. A padlószőnyeg lucskos volt, vodka és sörszagú, de Bozóki Sándort, az edzett utazót ez egyáltalán nem zavarta, kinagyított szőlőfürtöt nézegetett és mosolyogva azt mondta: Abban az esztendőben hosszú volt a nyár és megteltek édes-séggel a szőlőszemek. Én nem vagyok edzett vona-

Gion Nándor vajdasági magyar író, újságíró, forgatókönyvíró, tanár; az újvidéki rádió magyar főszerkesztője. 1941-ben született Szenttamásiban, a Vajdaságban, 1993-ban települt át Magyarországra, Szegeden hunyt el 2002-ben.

tos és az utóbbi időben nem kedvelem a nosztalgikus beszélgetéseket, mert azok általában szomorúan végződnek. Honnan jön ez a mocskos vonat, kérdeztem idegesen. Sohasem láttam ennyire leromlott nemzetközi gyorsvonatot. Nem tudom pontosan, hogy honnan jön, de minden bizonnyal elég messziről, mondta Bozóki Sándor szórakozottan és újabb fényképet vett elő a táskájából. Itt van a nagy diófa a borospincém előtt. Egyszer te is üldögéltél alatta, jó bort ittunk egy sikeres író-olvasó találkozó után. Kár, hogy csak egyszer látogattál hozzánk. Most is sikeres író-olvasó találkozóról jövök, mondtam. Gyönyörű gimnazista lányoknak magyaráztam, hogy milyen nagy író vagyok én. Elhitték? Úgy tettek, mintha elhitték volna, de a vasútállomás előtt találkoztam egy rosszfejű lánnyal. Cigarettaért kért tőlem és miután adtam neki, biztosított róla, hogy elhiszi, hogy nagy író vagyok. Akkor talán nem is volt egészen rosszfejű lány, mondta Bozóki Sándor és megmutatta a következő fényképet, amelyen három férfi állt a szőlőtőkék között. Bozóki Sándor, a bátyja és egy számomra ismeretlen ember. Mindhárman mosolyogtak, nyilván a gazdag szüret reményében. Egy csoportképről nagyíttattam ki. Emlékszel még Lajosra, a bátyámra? Igen. Ő otthon maradt vigyázni a házra, a szőlőre és a pincékre. Lelőtték. Kik? A számomra ismeretlen emberre mutatott. Mioták. Takaros kis háza volt a falu mögötti dombon és jól gondozott kis szőlőkertje. Jó barátságban éltünk akkoriban. És miért ölte meg Lajost? Bozóki Sándor a vállát vonogatta. Talán a nagy házra és szőlőkertre vágyott. Most meg van neki. Csakhogy én már összegyűjtöttem a pénzt. A 2000 dollárt. Ennyi kell egy látogatáshoz. Haza akarsz látogatni? A fejét rázta, lehúzta az ablakot, kinézett a havas földekre. Cigarettaért gyűjtött. Nyilván nem megyek haza. Majd valaki másnak megfizetem az utat. Eddig arra gyűjtöttem. Tehát ez a nosztalgikus beszélgetés is szomorúan végződött, ahogy azt jó előre sejtettem. Tüntesd el a fényképeket, mondtam és menjünk át egy tisztább fülkébe. A fényképeket gondosan visszarakta a táskába, az órájára nézett. Fél óra múlva ebben a fülkében kell találkoznom egy emberrel. Még sohasem láttam az illetőt, csak annyit tudok róla, hogy Leonyidnak hívják és nyakkendővel házal. Egy égővörös nyakkendőt akarok venni tőle. De addig átmehetünk a büfébe és fizethetsz egy pohár bort. Bizonyára kaptál honoráriumot irodalmi hencségeidért. Kaptam honoráriumot és örültem, hogy legalább fél órára kimehetek a koszos fülkéből a valamivel tisztább büfébe. Ott egy szál pincér unatkozott. Hosszú idő után mi lehettünk az első vendégei, igen szolgálatkésznek mutatkozott. Rendeltem két pohár bort, az ablakhoz álltunk, bámultuk a kinti sötétséget és a bor minőségéről, azaz karcosságáról elmélgedtünk. Közben kicsit megélenkült a forgalom. Betévedt két borostásarcú fiatalember

egyforma lila nadrágban és egyforma kikericsárga bőrdzsekiben. Szemmel láthatóan kedvelték a rikító színeket és valamiért az volt az érzésem, hogy bennünket követnek. Az érzésem ezúttal sem csalt, mert alig hogy megkapták az italukat, az egyik odajött hozzánk és halkán azt mondta Bozóki Sándornak: mi olcsóbban elvégeznénk a munkát, mint Leonyid. Bozóki Sándor is halkán válaszolt: nekem a legjobb külföldi szakember kell. Mi is külföldiek vagyunk és értjük a dolgunkat. Bozóki Sándor végigmért a fiatalembert. Nem bízom az olyan emberben, aki lila nadrágban jár. A rosszarcú fickónak megvillant a szeme, de aztán mégis eloldalgott mellőlünk. Társával az egyik sarokba húzódtak, pusmogtak valamit a hátunk mögött. Nem értettük, milyen nyelven. Visszatérhettünk a bor elemzéséhez, de mielőtt belemélyedhettünk volna, a hátunk mögött padlóra esett és darabokra tört egy üvegpohár. Aztán hangos köhögés hallatszott. Hátrafordultunk. A két lila nadrágos fiatalember kétrét görnyedve, fuldokolva támolygott az ajtó felé. Amikor az ajtó becsukódott mögöttük, mintha jajkiáltást is hallottam volna. És ekkor már Bozóki Sándor és a pincér is krakogott és köhögött. Nekem könnybe lábadtak a szemeim, kegyetlenül szúrós büzt éreztem. Összeszorult a torcom. Levegőért kapkodva siettünk vissza a lucskos fülkébe. vagy öt percig szólni sem tudtunk, csak bámultunk. Aztán cigarettára gyűjtöttünk és még mindig nem értettük, hogy mi történt. Akkor belépett egy elegáns öltözötű férfi, olyan harminc éves forma lehetett. Diplomatautóját tartotta a kezében, udvariasan köszönt, leült, ártatlan kék szemével megnézett bennünket, kinyitotta a táskát és nyakkendőket helyezett maga mellé az ülésre. Bocsánatkérően magyarázkodott. Sajnálom, hogy magukat is megköhögtem, kénytelen voltam egy kis féregirtó gázt fújni azokra a tetűkre, hogy ne molesztálják az ügyfeleimet. Bozóki Sándor kiválasztott magának egy égővörös nyakkendőt és átadott egy vaskos fehér borítékot és azt a fényképet, ahol három ember áll a szőlőben. Az elegáns idegen a táskájába tette a borítékot, a fényképet hosszasan nézegette. Ő az, mutatott Bozóki Sándor a fényképre. Név és cím a hátlapon. Leonyid megfordította a fényképet, rosszallóan csóválta a fejét. Mioták. Kedves nép. Bal eset legyen? Nem, mondta élesen Bozóki Sándor. Kés vagy pisztoly? Mindegy. A fényképet tedd a feje mellé. Majd megüzenem, hogy az elvégzett munka után a másik borítékot hol és mikor várom, mondta az elegáns öltözötű férfi, aztán fölállt, udvariasan elköszönt, kiment a fülkéből. A kitergetett nyakkendőket nem vitte magával. Bozóki Sándor kissé szomorúan, de mégis elégedetten dőlt hátra. A nyakkendőket elosztjuk, mondta. Bármikor szükségünk lehet rájuk, és most már kereshetünk egy valamivel tisztább fülkét. Még rengeteg szép nyári fényképet szeretnék megmutatni.